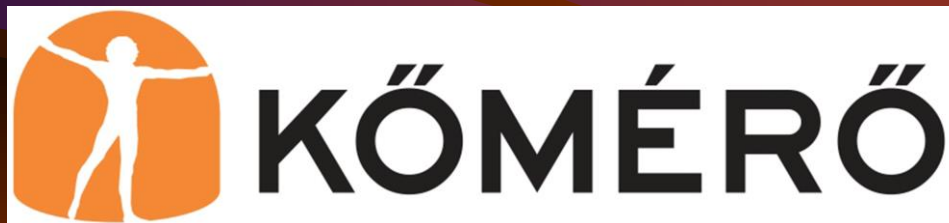

Az uránércbányászati üregrendszer hosszú távú mechanikai hatásai a BAF, mint befogadó közettest szempontjából

Kovács L.¹, Krupa Á.¹, Mészáros E.¹, Somodi G.¹, Szujó G.¹, Szamos I.², Hámos G.², Benő D.²

¹: KÖMÉRŐ Kft. - komero@komero.hu

²: MECSEKÉRC Zrt. - mecsekerc@mecsekerc.hu

BAF Előadói Nap, Pécs, PAB-Székház
2018. 11. 14.

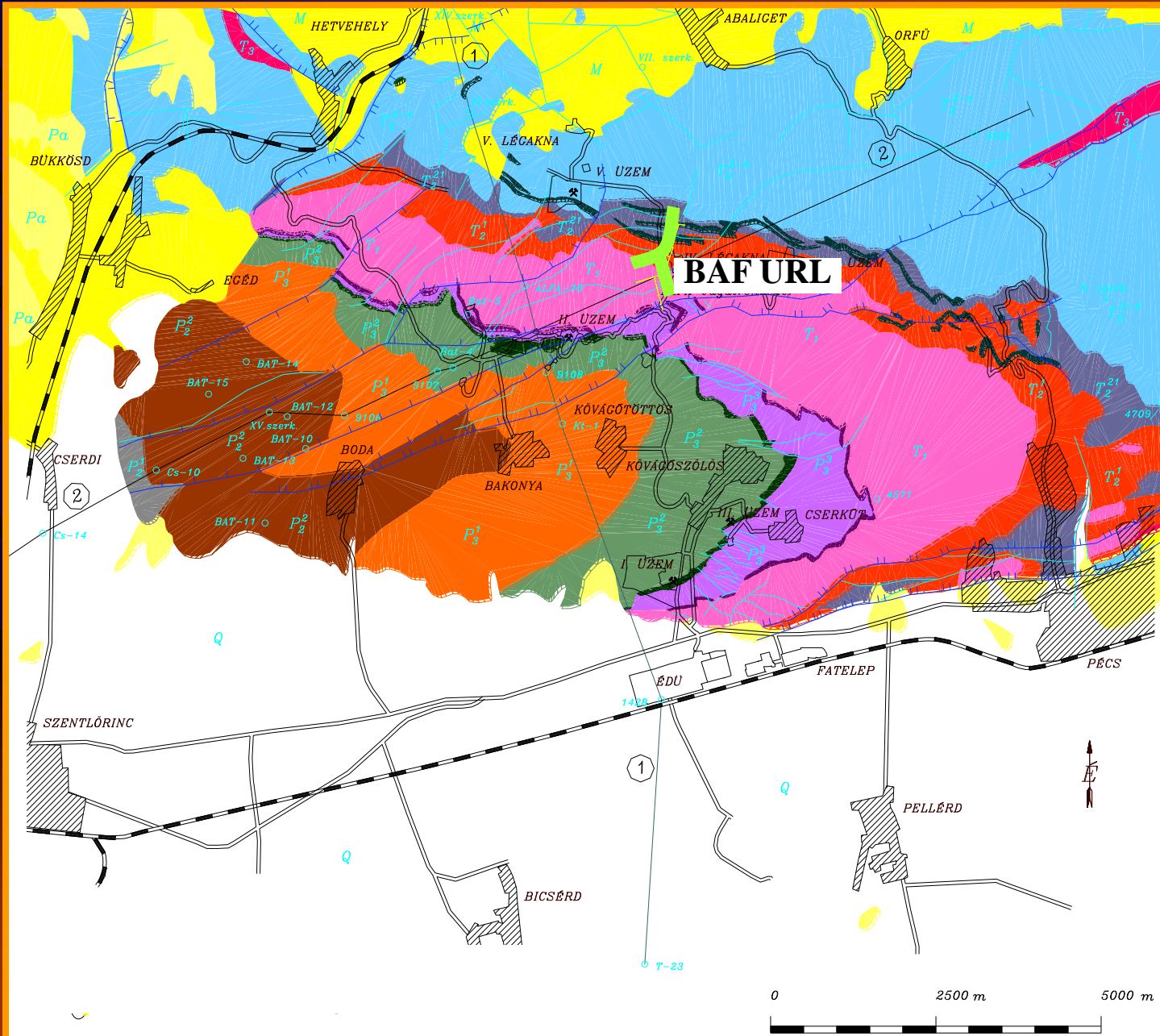
Amiről ma beszélni szeretnék...

- Az alapprobléma: a BAF és a 18 millió m³ uránércbányászati üregrendszer szomszédsága - a 155/2014. (VI. 30.) Korm. rendelet szerinti értékelés szükségessége
- A Nyugat-mecseki uránércbányászat földtani környezetének rövid jellemzése
- Az üregrendszer, illetve a hosszú távú viselkedést befolyásoló technológiai elemek jellemzése
- A működés, illetve az uránércbányászat felszámolása során szerzett kőzetmechanikai-kőzetmozgási tapasztalatok
- Hosszú távú vizsgálati időtartam: a természeti, illetve technikai analógiák elemzése
- Ellenőrző numerikus modellezés a mechanikai hatástávolságok vizsgálatára
- A probléma térinformatikai módszerekkel történő kezelése

A Nyugat-Mecsek földtani térképe

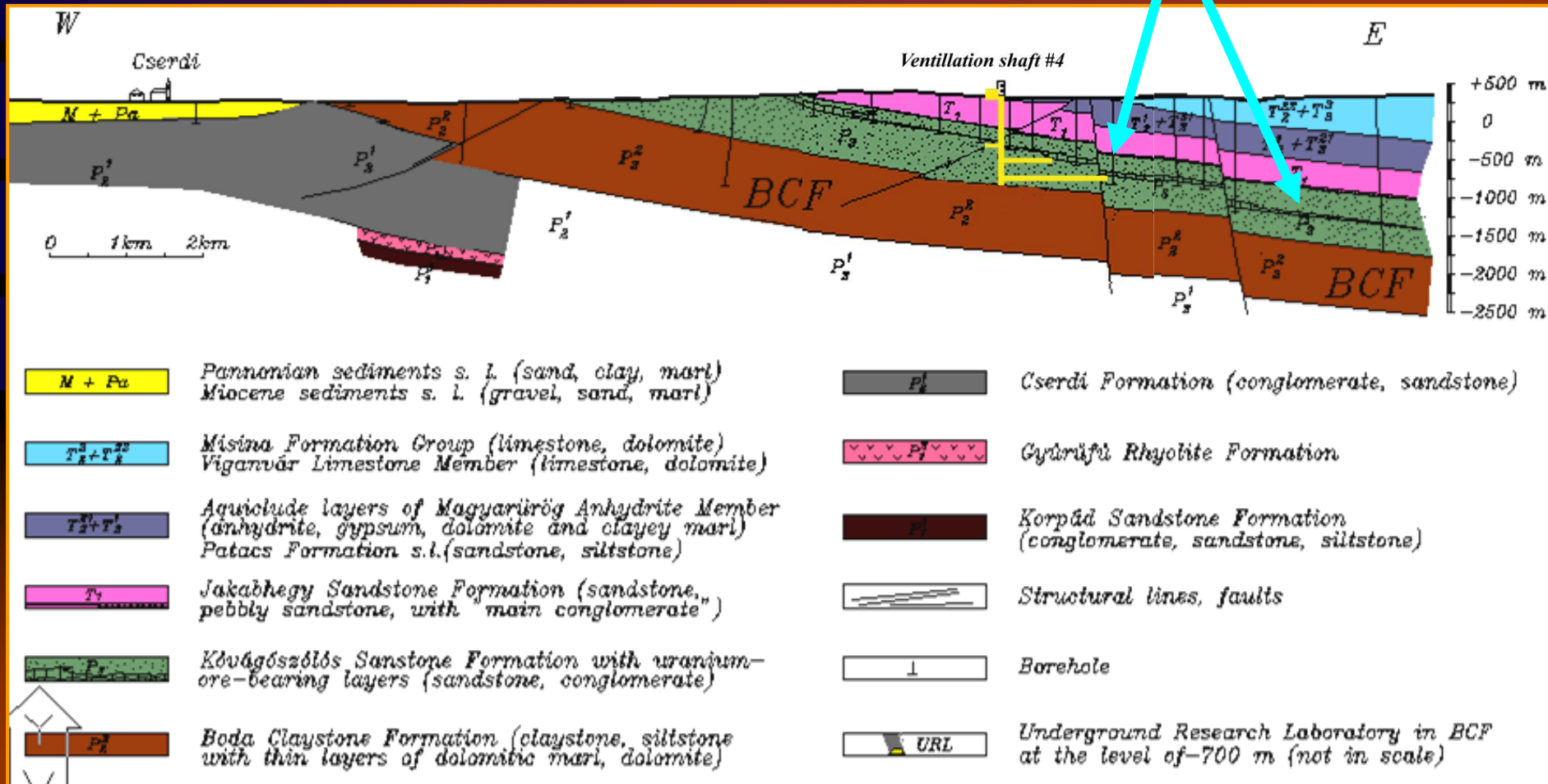
A NY-MECSEK FÖLDTANI TÉRKÉPE

JELMAGYARÁZAT :

	Negyedidőszaki képződmények
	Pannóniai képződmények
	Miocén képződmények
	Alsó kréta bazalt
	Felső triász homokkő, palás agyagkő, agyagos mészkő
	Középső triász mészkő dolomit, (márga)
	Középső triász dolomitmárga, anhidrit, gipsz
	Középső triász homokkő, aleurolit
	Alsó triász Jakabhegyi Főkonglomerátum és Homokkő
	Felső perm vörös homokkő
	Felső perm "zöld" uránércartalmú homokkő
	Felső perm szürke homokkő
	Felső perm "tarka" homokkő
	Középső perm Bodai Aleurolit
	Középső perm Csérvölgyi Konglomerátum és Homokkő
	Szerkezeti és törésvonalak
	Fúrás
	Szelvények

K-Ny irányú földtani szelvény a Ny-Mecsekről

Az ún. Északi bányáüzemek
aknához bekötött főfeltáró
szintjei (kb. 90-100 méterenként)

A magyarországi uránércbánya számokban

Az uránércbánya által létrehozott felszín alatti üregrendszer teljes térfogata közel **18 millió m³ (17.833.726 m³)**

Bánya-üzem	Függőleges akna			Vágat		Fejtés és egyéb üreg (m ³)
	Db	Hossz (m)	Térf. (m ³)	Hossz (m)	Térf. (m ³)	
I.	8	611	7,750	149,728	964,639	1,136,888
II.	9	1,474	18,600	328,946	1,928,202	2,541,289
III.	5	987	13,490	385.585	2,464,832	2,308,674
IV.	5	3,118	96,236	247,509	2,128,840	2,626,980
V.	5	3,397	100,447	82,000	766,004	730,855
Összesen	32	9,587	236,523	1,193,768	8,252,517	9,344,686

A legmélyebb akna a IV. Szállítóakna volt **(1146 m)**

Az uránércbánya legmélyebb pontja **1355,5 m** (13/21 vakakna)

A legnagyobb függőlegesakna-átmérő **7,5 m** (V. Szállítóakna)

A legmélyebb ponton a primer közethőmérséklet **57°C**

Az egyidejűleg foglalkoztatottak maximális száma a csúcsidőszakban (a 80-as években) **7300.**

Az alkalmazott bányászati technológiák főbb elemei

Jövesztés: Kizárólag fúrásos-robbantásos technológia

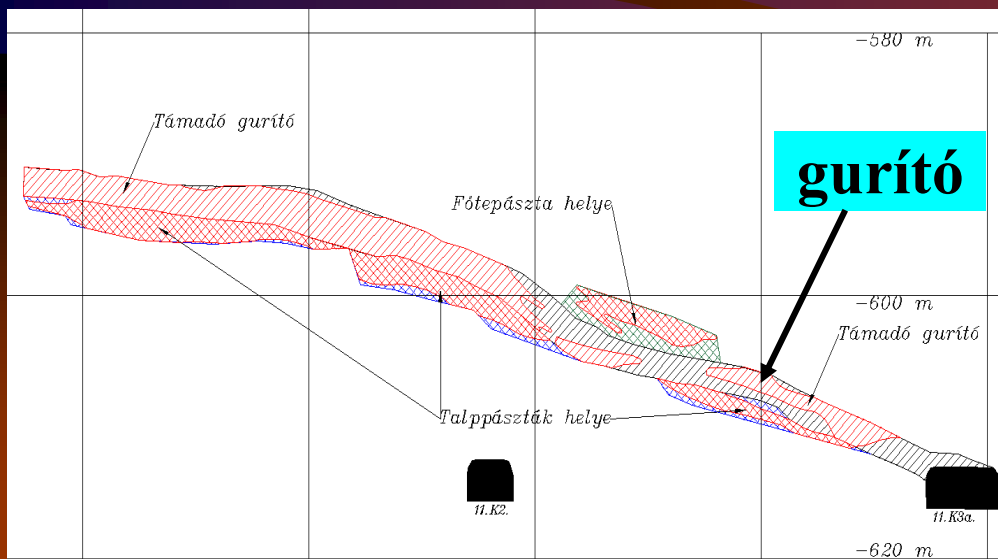
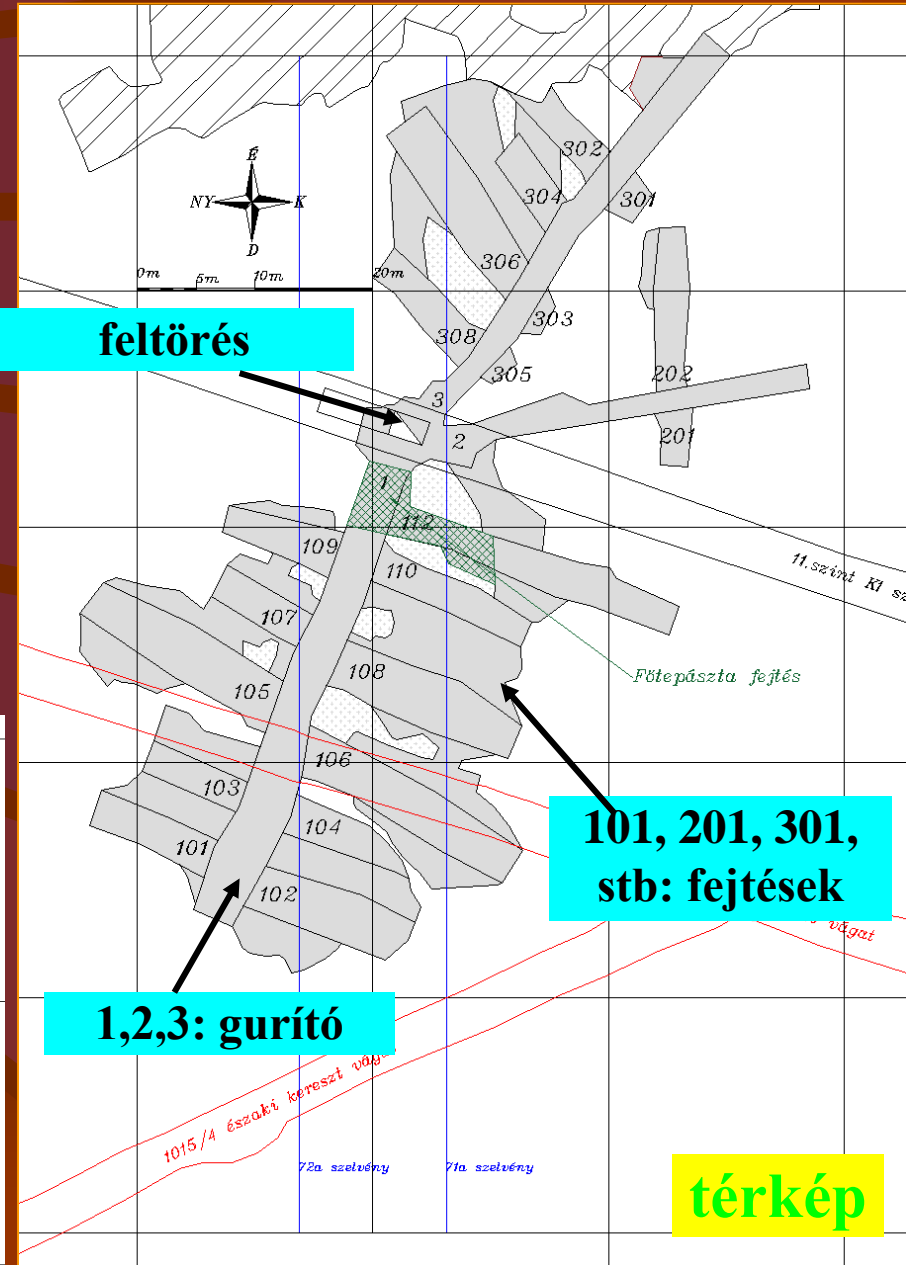
Biztosítás: Vegyes rendszer (kezdetben főleg fa ácsolatok és beton-idomköves biztosítás, később TH-ívek, acéltámok és acélhálózással kombinált közethorgonyzás)

Feltárás: Mindig alulról felfelé haladva; a magasabb helyzetű érclencsék feltárása feltörések és/vagy gurítók kialakításával (fekü szürke homokkő kedvezőbb mechanikai adottságai + gravitáció)

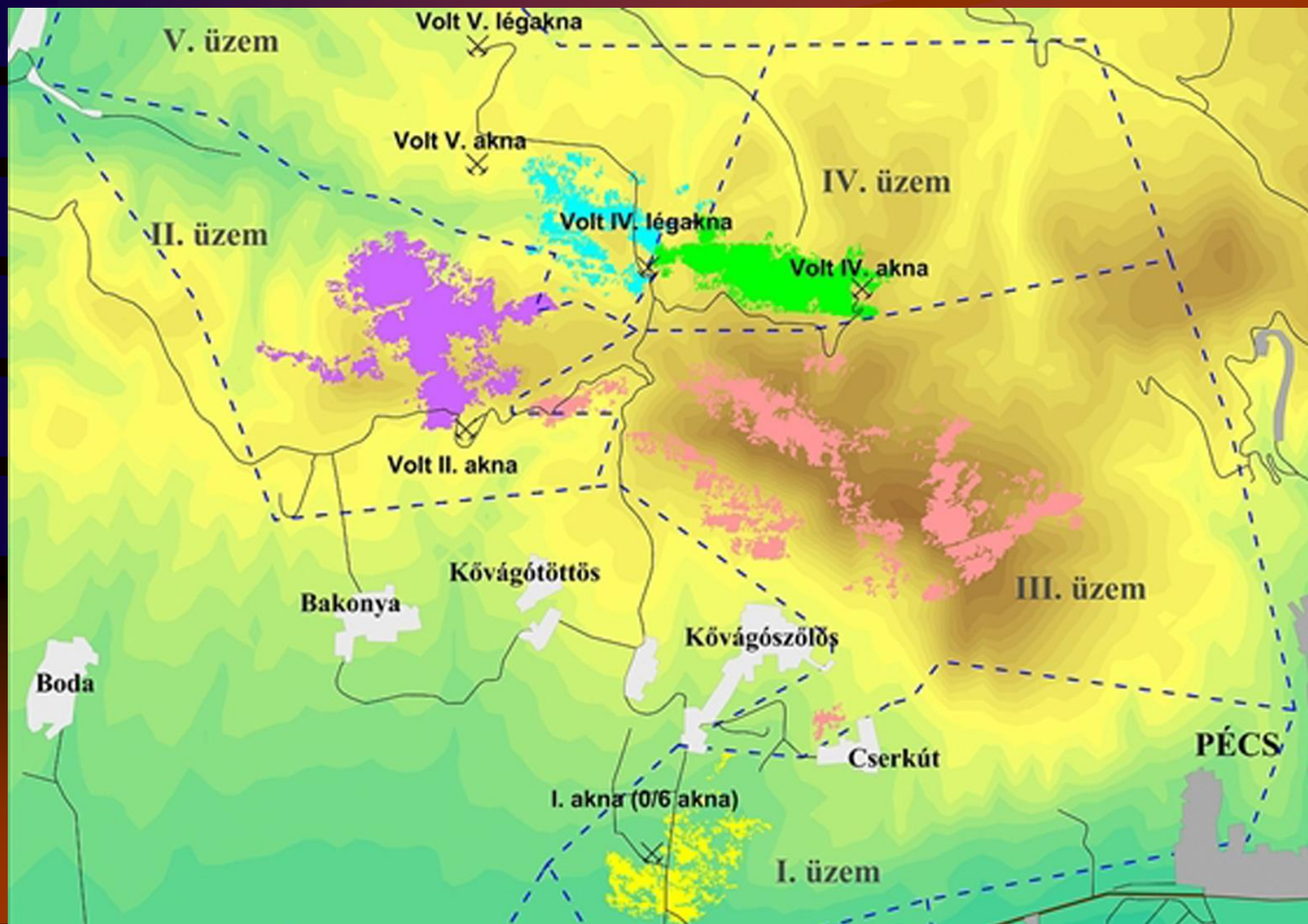
Fejtés: Erősen szelektív, szabálytalan geometriájú üregrendszer, folyamatos radiometrikus mérésekkel kontrollálva. Tömbfejtés csak kivételes esetekben

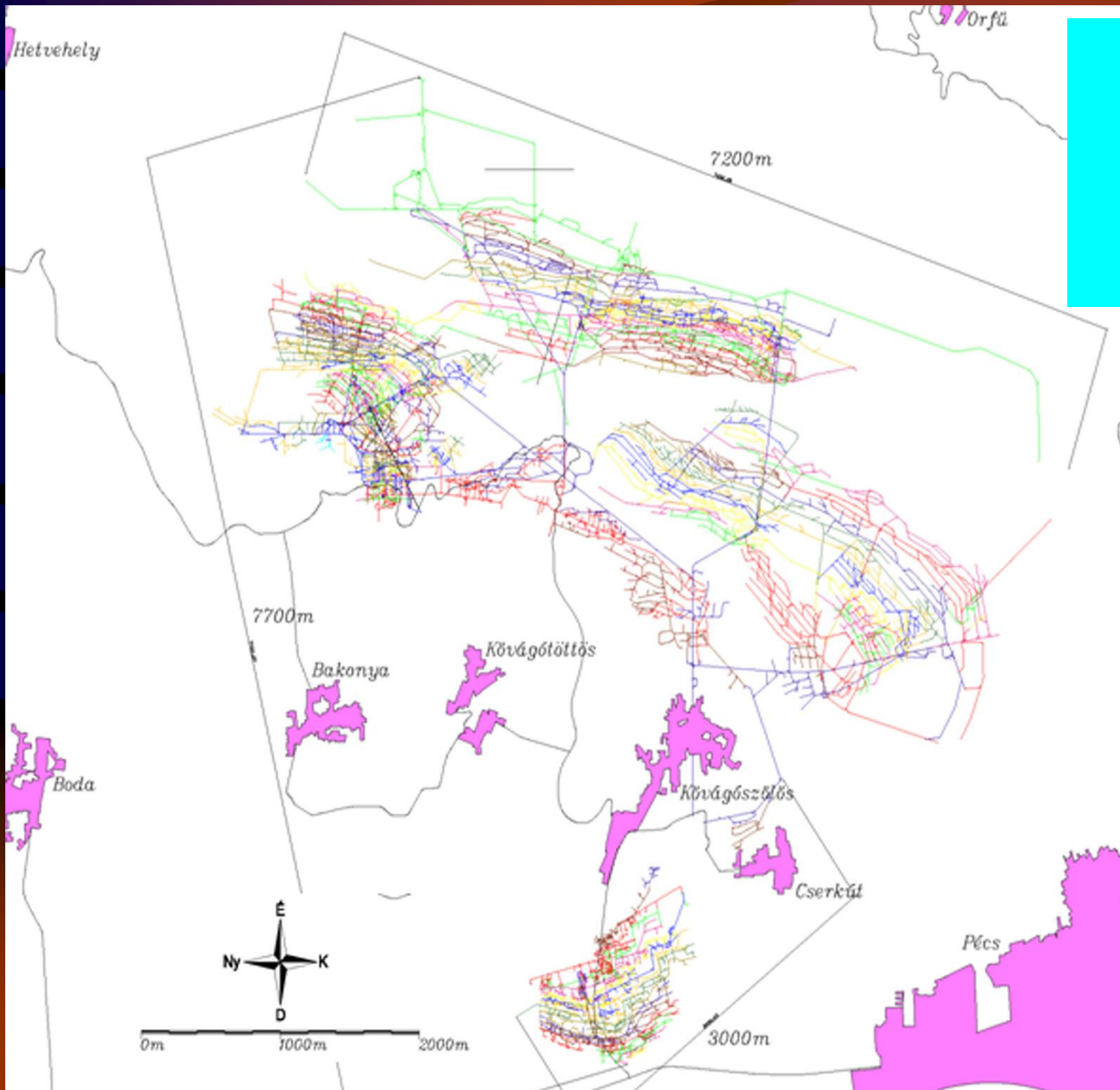
(térképek és szelvények: Szamos Imre)

A Ny-mecseki uránércbányászat „összenyomott” üregtérképe

A uránérc- bányászat főfeltáró térseégei

A felső-perm – alsó-triász homokkő sorozat közettípusaira, illetve a BAF-ra jellemző kőzetmechanikai paraméter-tartományok

Kőzettípus	σ_c (MPa)	σ_t (MPa)	τ (MPa)	E (GPa)	m (-)	C (-)
Jakabhegyi Homokkő Formáció (vörös homokkő)	35 – 80	3 - 7	5 - 10	10 - 19	4,5 - 6,5	0,17 - 0,35
Kővágószőlősi lilakavicsos homokkő (Tótvári Tagozat)	30 – 60	3 - 6	4 - 8	6 - 10	4,3 – 6,2	0,19 – 0,31
Kővágószőlősi vörös homokkő (Cserkúti Tagozat)	45 – 75	4 - 7	7 - 11	11 - 17	5,0 - 6,5	0,21 - 0,35
Kővágószőlősi zöld homokkő (produktív)	60 – 95	5 - 8	7 - 11	19 - 26	3,8 - 5,8	0,20 - 0,39
Kővágószőlősi szürke homokkő (Kővágótöttösi Tagozat)	85 - 130	7 - 11	10 - 16	31 - 40	2,7 - 4,3	0,25 - 0,47
Kővágószőlősi tarka homokkő (Bakonyai Tagozat)	80 - 100	6 - 9	10 - 14	23 - 28	3,4 - 5,8	0,16 - 0,31
Bodai Aleurolit Formáció	75 - 95	8 - 12	11-14	35 - 48	3,6 - 4,7	0,18 - 0,47

„A produktív réteget, valamint annak fedőjét és fekvését jelentő Ny-mecseki homokköves rétegek szilárdsági tulajdonságai messze felülmúlják az egyéb hazai bányaterületek hasonló adatait. Bár az egyes rétegek szilárdsága igen eltérő lehet, de a bányászati-geotechnikai értelemben még az 1000 m-t meghaladó mélységben kialakított üregekre is a nagyfokú állékonyság volt jellemző.”

A kialakított üregrendszer felhagyása

- Vágatok (kb. 1200 km!): Nem tömedékelték és nem is omlasztották; csak légmentes gátak. Tervszerű bányabezárás: kritikus helyeken 30.338 m^2 vágatszakasz került omlasztásra. A mintegy $8,25$ millió m^3 vágat zöme jelenleg is nyitott!
- Fejtési térségek: 1000 m^2 felett és a teljes lefejtés után a biztosítószerkezeteket visszarábolták, de soha nem tömedékelték!

Igen magas szintű bizonytalanság maradt fenn az üregrendszer jelenlegi nyitott térfogatával kapcsolatban. Így az üregrendszer mechanikai hatásterületének meghatározása kapcsán – a konzervatív megközelítés jegyében – úgy kellett tekinteni a Ny-mecseki uránércbányászat által létrehozott, eredetileg közel 18 millió m^3 üregtérfogatra, mintha az jelenleg is teljes mértékben nyitva lenne!

- Aknák: A külszínre nyíló aknák teljes hosszukban tömedékelésre kerültek, a vakaknák azonban egyáltalán nem.

Az üregrendszer mechanikai hatásaival kapcsolatos korábbi tapasztalatok és mérési eredmények

1. Az aknavédőpillér-csökkentésekhez, illetve ezek igazolására végzett felszín alatti, illetve felszínmozgás-mérések (MÉV)
2. A bányabezárás kapcsán létesített felszínmozgás-ellenőrző rendszerek (Mecsek-Öko Zrt. és jogutódai)

A fő kérdés ebben az időszakban nem a BAF volt, hanem egyes kritikus bányászati objektumok (pl. a nagy mélységű aknák) és a felszíni építmények stabilitása. Geometriailag eltérő a probléma, de a hatásövezet nagysága, térbeli és időbeli kifejlődése és az ezeket befolyásoló tényezők kapcsán e mérésekből kell kiindulni!

Az üregképzést kísérő deformációs jelenségeket és felszínmozgási folyamatokat befolyásoló hatásmechanizmusok

Elsődleges: az üregek feletti omlások (néhány méter – néhány tíz méteres zóna). Az ún. β határszög minden esetben $>90^\circ$, tehát a közvetlen hatások a fejtés alapterületén belülre korlátozódnak (hengeres védőpillér!). A felszakadási és feszültségátrendeződési folyamat több lépcsőben játszódik le, és akár több évtizeden, vagy évszázadokon át is elhúzódhat (reológia és korrózió).

Másodlagos: a magasabb fedőben lezajló feszültségátrendeződés és az azzal járó deformáció (általában 30-40 m, a kiterjedt tömbfejtéseknél 80-100 m). Ez a hatás is csak az üregkontúrokon belül érzékelhető.

Harmadlagos: az üregkontúrokon kívül, oldalirányban fellépő pillér-deformáció (az áthárított feszültségmező miatt). A nagy kiterjedésű, 100-200 m-nél mélyebben fekvő produktív összlet szelektív lefejtése esetén ez a hatás közel egyenletes felszínsüllyedésként (néhány cm-től néhány 10 cm-ig) integrálódik. 25-50 méter oldalirányú távolságon belül a mérhető szint alá csökken. Az időbeli lefolyás gyors; a felszakadás után egy-két hónap múlva lezárul.

Módosító hatás 1.: A fejtések felszakadási zónáit harántoló tektonikus övek térben és időben kiterjeszthetik a fenti hatásmechanizmusokat.

Módosító hatás 2.: A bánya vízelvonása miatt kialakult depressziós övezet (a pórusnyomás csökkenése): a teljes fedőösszlet időben közel egyenletes, de reverzibilis süllyedése. A nagyobb mélységek felé haladva (különösen a függőleges aknák környezetében) fokozatosan ez a hatás vált meghatározóvá.

[illegible]

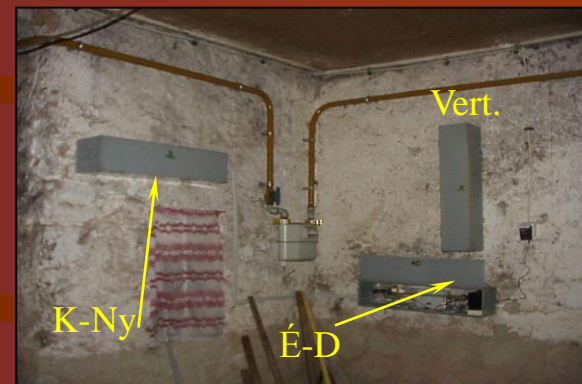
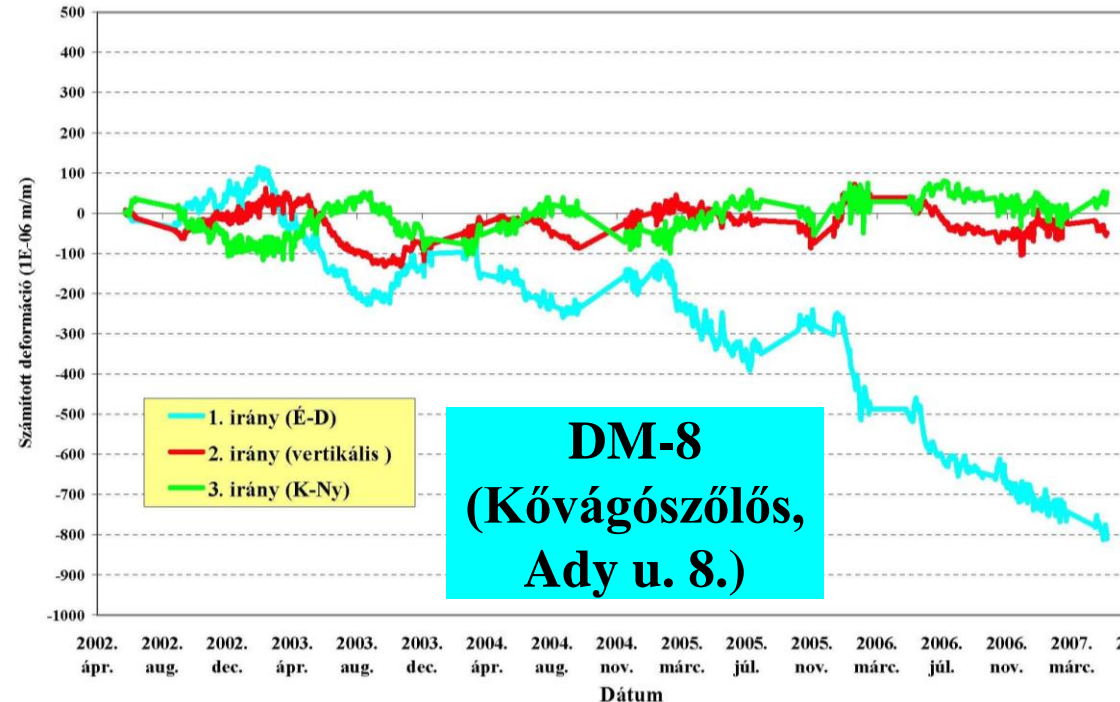
***1. Alapértelmezésben a fejtési
üregkontúrok határától 200 m-
re;***

2. A függőleges aknák környezetében a kialakuló depressziós tölcse kiterjedésével arányosan (II. Szállító# és V. lég#: 200 m, V. Szállító#: 300 m, IV. Szállító# 500 m sugarú körívvel);

3. A helyi felszín alatt 500 m-nél magasabban található vágatok esetében a vágattengelytől mindkét irányban 100-100 m-re.

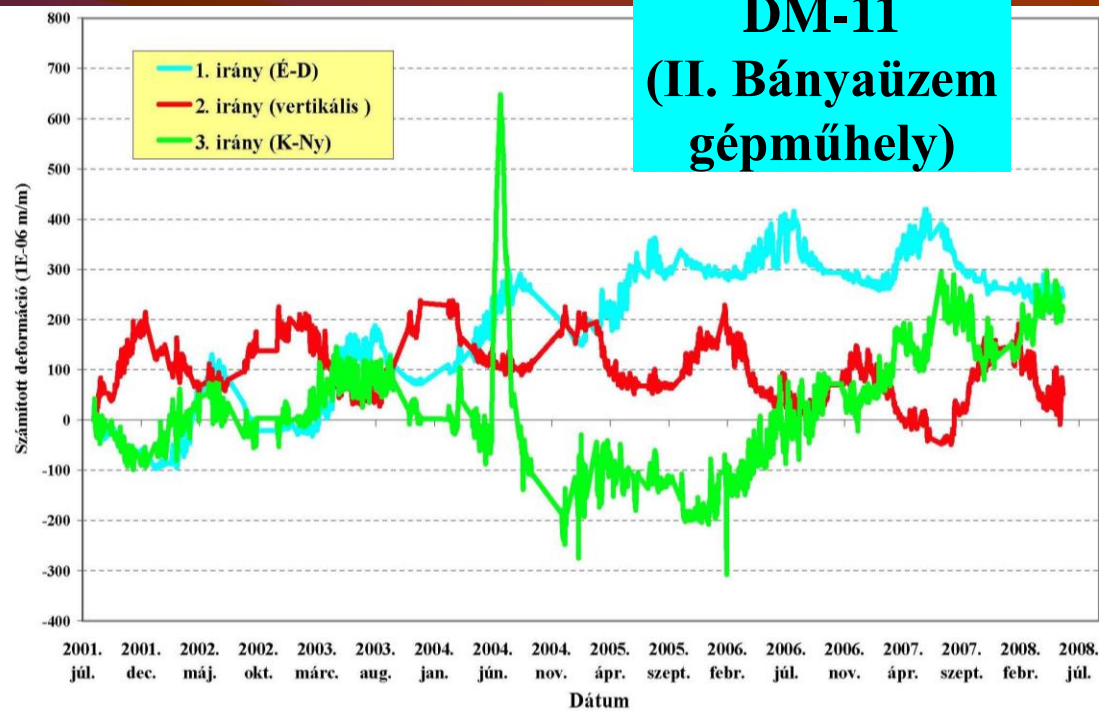
4. A helyi felszín alatt 500 m-nél mélyebben fekvő egyedi váratok felszínre gyakorolt hatása elhanyagolható.

A 3D-s deformáció-ellenőrző rendszer legfontosabb eredményei

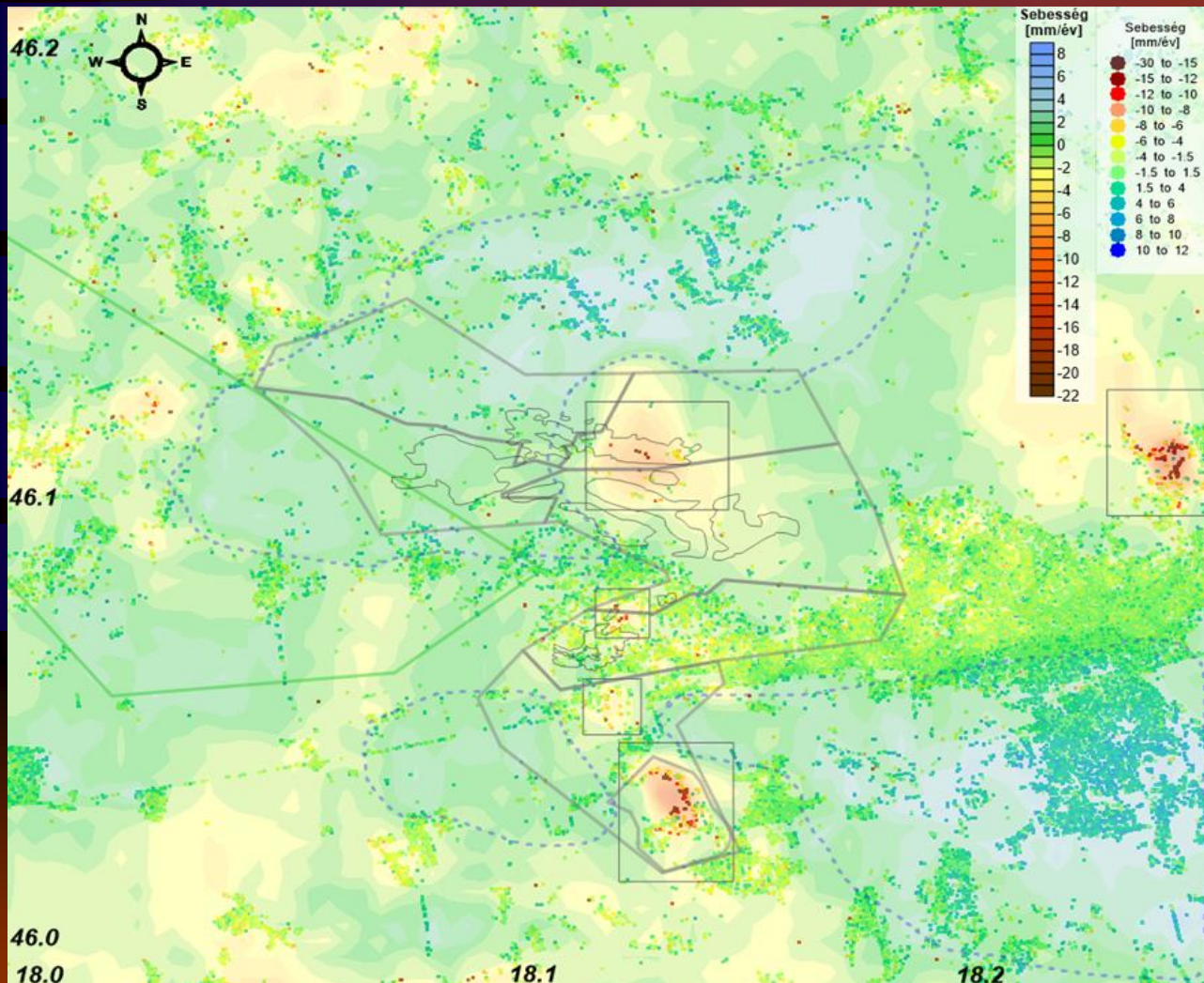

Bár a mérőhelyek többségénél csak a periodikus jellegű, az éves hőmérséklet-ingadozást követő hőmérsékleti deformáció volt megfigyelhető, öt állomásonál (DM-3, DM-8, DM-11, DM-12 és DM-14) egyértelmű tönkremeneteli hatások jelentkeztek (sokszor több 10 évvel a vizsgált üreg végleges lezárása után is).

Valószínűsíthetjük, hogy az üregek felszínre gyakorolt hatása nem hanyagolható el!

L-sávú radarinterferometriás vizsgálatok (a teljes felszínre kiterjednek, de így érzékenyek az egyéb – pl. eróziós – hatásokra is!)

„A teljes területre vett
statisztikai sebességátlag
-4,1 mm/év.

A IV. szállítóakna és a IV.
légakna közötti zónában nem
ritka a -20 mm/év értéket
meghaladó süllyedés sem.

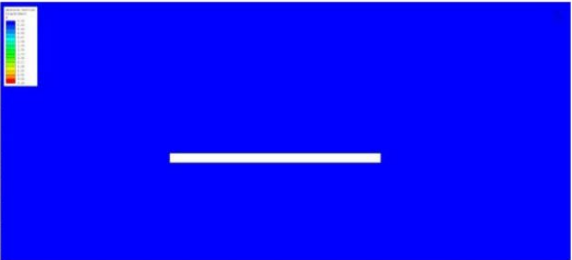
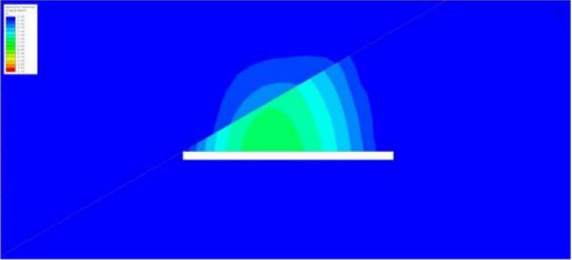
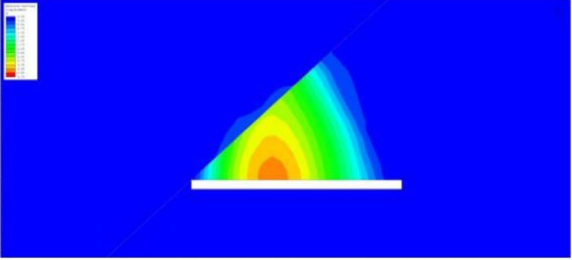

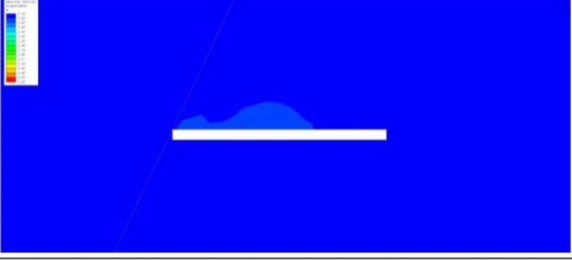
Nyilvánvaló, hogy az
üregrendszer a
felszínmozgások szempont-
jából jelenleg is aktív.”

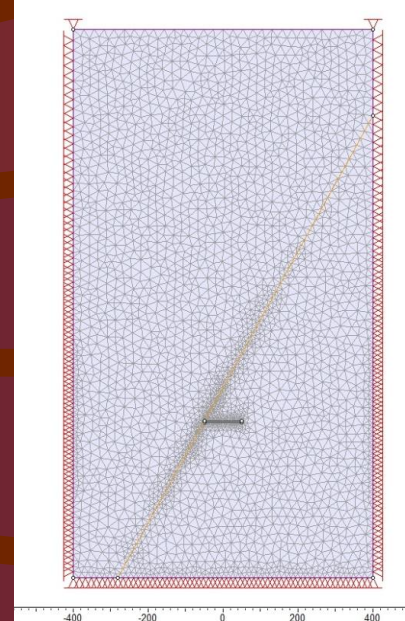
Ezt megerősítik a
felszíni építmények
mozgására érzékeny,
pontszerű eredmé-
nyeket adó, de az
eróziós hatástól mentes
C-sávú feldolgozás
eredményei is!

A bányászathoz köthető jelentős lokális mozgásanomáliák:
fekete négyszögek

A korábbi tapasztalatokból és mérési eredményekből levont legfontosabb következtetések:

- 1. A bemutatott hatásmechanismusokat a bányabezárás kapcsán lefolytatott mérési programok alapján változatlanul érvényesnek és validáltnak kell tekinteni.*
- 2. Ezek következményeként az prognosztizálható, hogy hosszabb távon az üregrendszer omlása, tönkremenetele általánossá válik.*
- 3. Szükség van a felszínmozgási hatástávolságok modellezéssel történő ellenőrzésére és kvantifikálására (különösen a tektonikus módosító hatások vizsgálatára!).*
- 4. Természeti, illetve technogén analógiák keresésével kísérletet kell tenni a prognózis hosszú távú kiterjesztésére is. Ez sikertelen maradt, mivel ezt a szituációt jól leíró analógia nem volt feltárható. Így a mechanikai hatásövezetre vonatkozó vizsgálatok során a teljes, az uránércbányászat által kialakított üregrendszert a HLW/SF eliminációs időszakának végére teljes mértékig összezáródónak tételeztük fel.*

Modell	Vertikális elmozdulások (süllyedések) alakulása (0-3,75 m, 15 osztatú skála)	Maximális süllyedés
törés nélkül		0,18 m
30°-os töréssel		1,68 m
40°-os töréssel		3,36 m
50°-os töréssel		0,34 m
60°-os töréssel		0,30 m

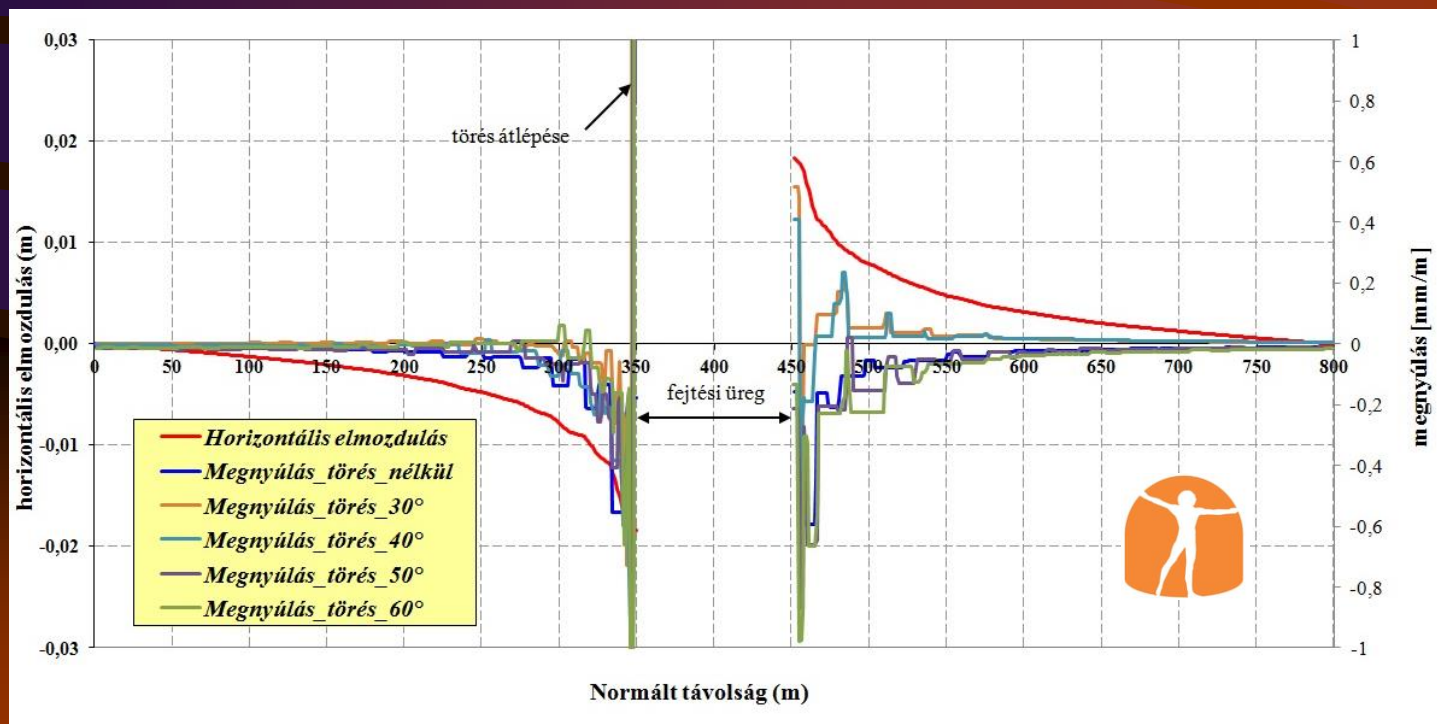
2D-s numerikus modellezés (Phase² 8.0) a hatástávolságok ellenőrzésére és kvantifikálására

- A lehajlások és a vízszintes megnyúlások esetén is a 40°-os törés esete adta a maximális módosító hatást.*
- A stabilizálódás mintegy 60 m-rel az üreg felett kezdődik meg. Nagyobb üregrendszernél ez a távolság akár 150-200 m-re is megnőhet. Utána már biztosan kialakul a teherhordó kőzetöv: a törés jelenléte „árnyékoló” hatással jár!*

A 2D-s numerikus modellezés eredményei

- *A törés nélküli esetre a mérési eredményekkel jól összecsengő 25-50 méteres oldalirányú hatástávolság adódott.*
- *A modell szerint a törések ezt a távolságot a legkedvezőtlenebb esetben is csak további 25 m-rel tudják megnövelni. (Az uránbányászati viszonyok mellett megalapozott és helyes volt a hengeres védőpillér-méretezés engedélyezése!)*
- *Az üreg talpa alatt már 20 méterrel is jóval az 1 mm/m határérték alatti megnyúlás jelentkezik (a törés átlépési pont kivételével).*

A megnyúlás értékek alakulása a fejtési üreg vízszintes középvonalának síkjában

A numerikus modellezéssel pontosított mechanikai hatástávolságok alakulása

A korábbi tapasztalatok és a modellezési eredmények alapján az üregrendszer mechanikai hatásövezetének megszerkesztéséhez a következő mechanikai hatástávolságokat vettük figyelembe:

- **az adott üregtől horizontális irányban meghagytuk a korábbi, az I. üzemi adatok alapján, konzervatíván meghatározott 200 m-es hatástávolságot;**
- **a törések modellezett módosító hatásának figyelembevételével vertikális értelemben, az adott üreg felett 250 m-re növeltük a hatástávolságot;**
- **az adott üreg alatt pedig 50 m hatástávolsággal kalkuláltunk.**

A fejtési térségektől tartott 1 km-es védőtávolság kőzetmechanikai értelemben mindenképpen megfelelő, sőt megfelelően konzervatív is. Adott a reális lehetősége a védőtávolság további, akár 500 m-re történő csökkentésére. Ehhez azonban célszerű lenne előzetesen további, részletező jellegű, akár 3D-s modellvizsgálatokat is lefolytatni.

Az uránércbányászati üregrendszer és a BAF térbeli kapcsolatának vizsgálata térinformatikai módszerekkel

Cél: a kiinduló üreg-adatrendszer, illetve a BAF-előfordulás 3D-s feldolgozása és megjelenítése valódi 3D-s testekként.

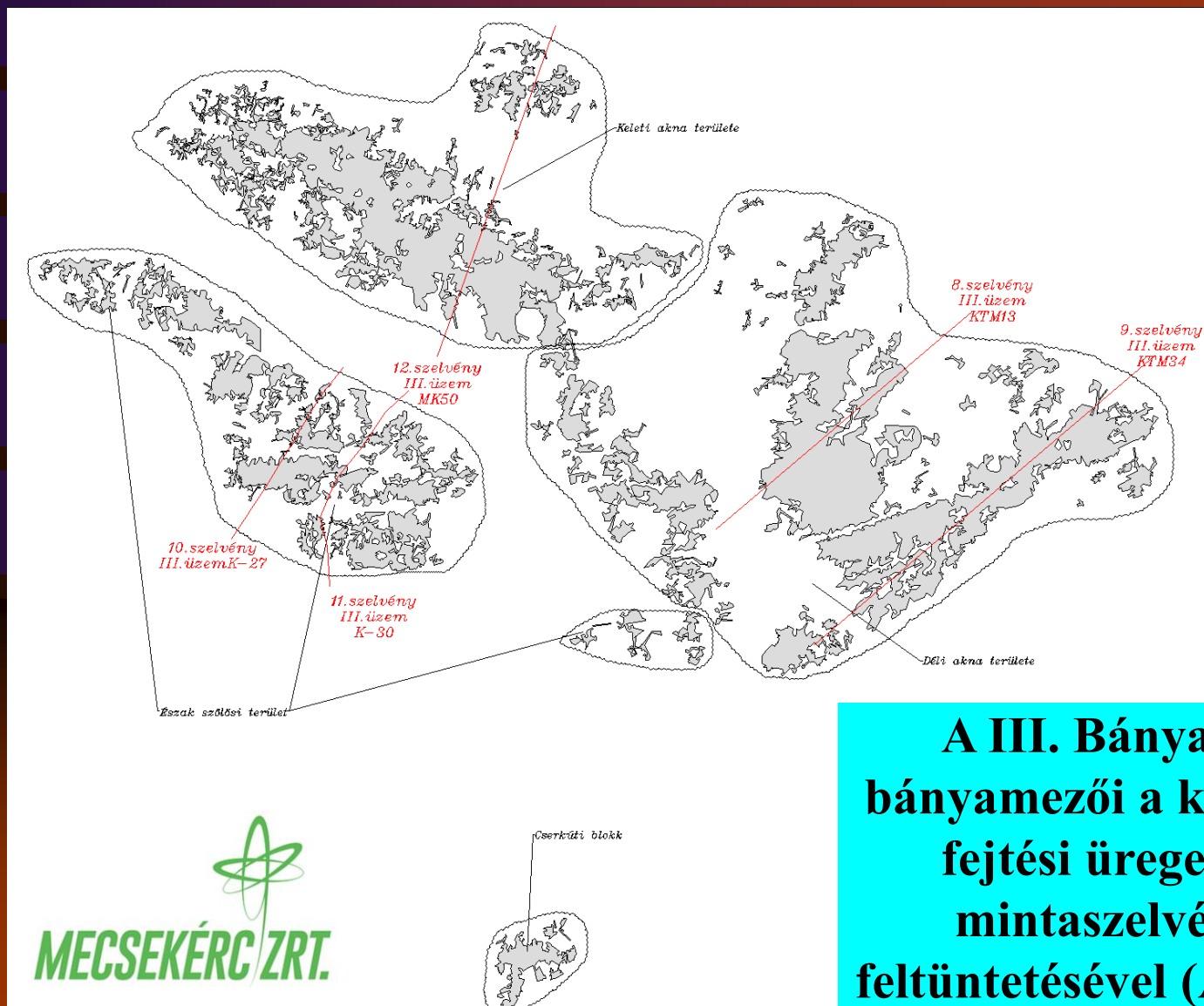
Kiinduló üreg-adatrendszer összegyűjtése és előzetes feldolgozása:

MECSEKÉRC Zrt.:

- *M=1:200 bányaföldtani szelvénylapokról és szelvénytekercsekről.*
- *Összesen 9.786 db A1 méretű lap!*
- *Egyes III. üzemi és tótvári, II. üzemi területek adatai hiányoznak!*
- *HDR \Rightarrow EOVI és Adria \Rightarrow Balti konverzió.*
- *Kompromisszumok: egy függélyben csak a legfelső üreg főteszintje, a legalsó talpszintje és az üregek száma (alsó és felső 3D-s burkoló). Nem abszolút magasság, csak három üregmagassági kategória: 0-4 m, 0-10 m és 10 m feletti. ez utóbbi esetben tényleges magasság is.*

Üreg- és BAF-adatrendszer elemzése térinformatikai módszerekkel
(részletező statisztikai vizsgálatokon alapuló korrekció után, ArcGIS környezetben): **KÖMÉRŐ Kft.**

Előzetes feldolgozás: az egyes bányaterületek részletes üregtérképeinek pontosítása, mintaszelvények kialakítása és tektonikus jelenségek okozta fejtési szintváltozások követése

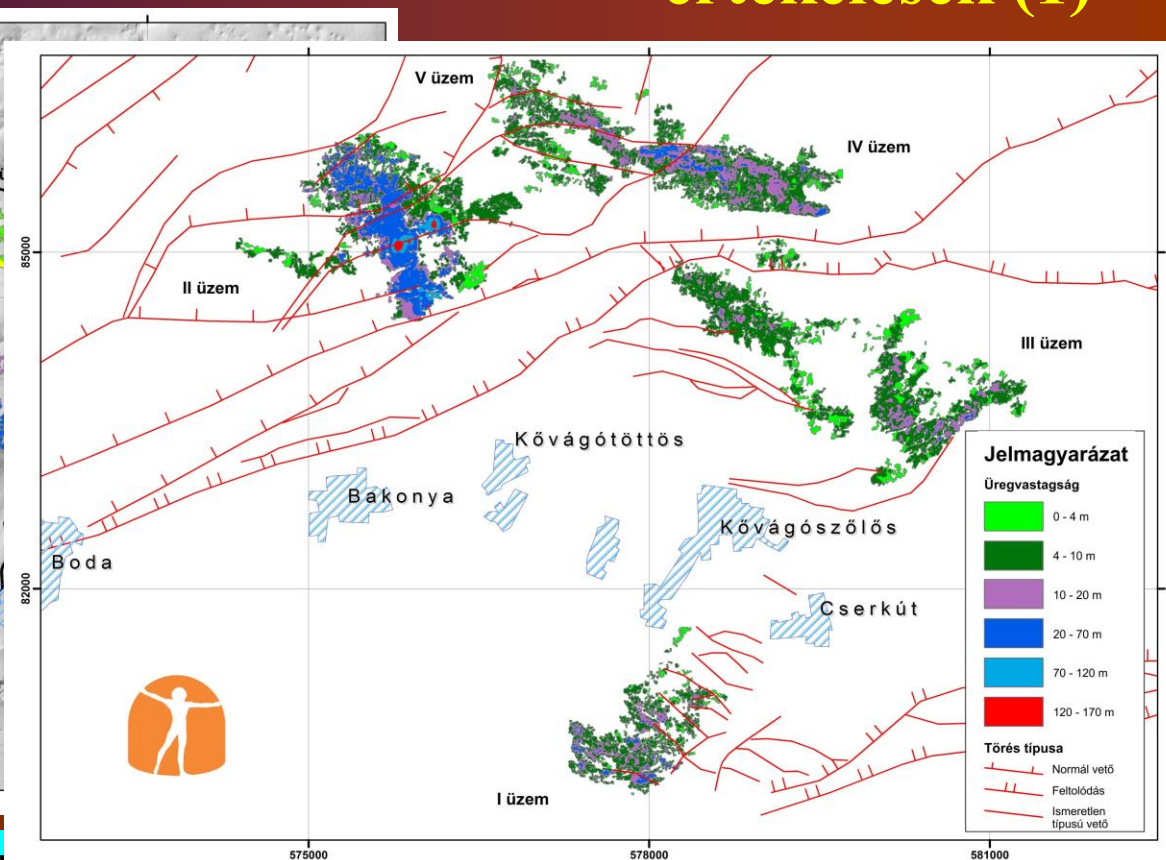
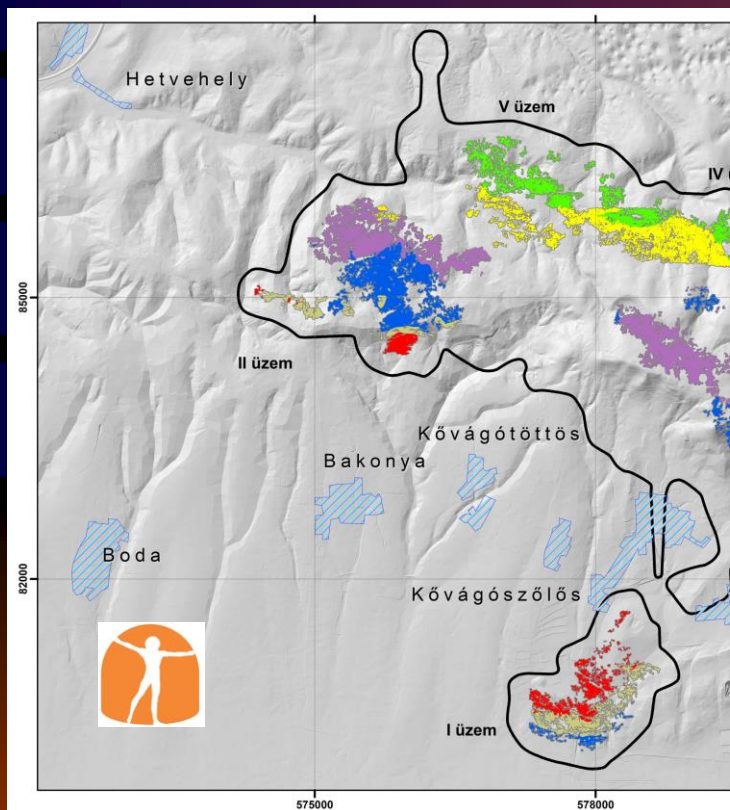

**A III. Bányaüzem
bányamezői a kialakított
fejtési üregek és a
mintaszelvények
feltüntetésével (AutoCad)**

Az ArcGis környezetben a korrigált adatsorral elvégzett térinformatikai értékelések (1)

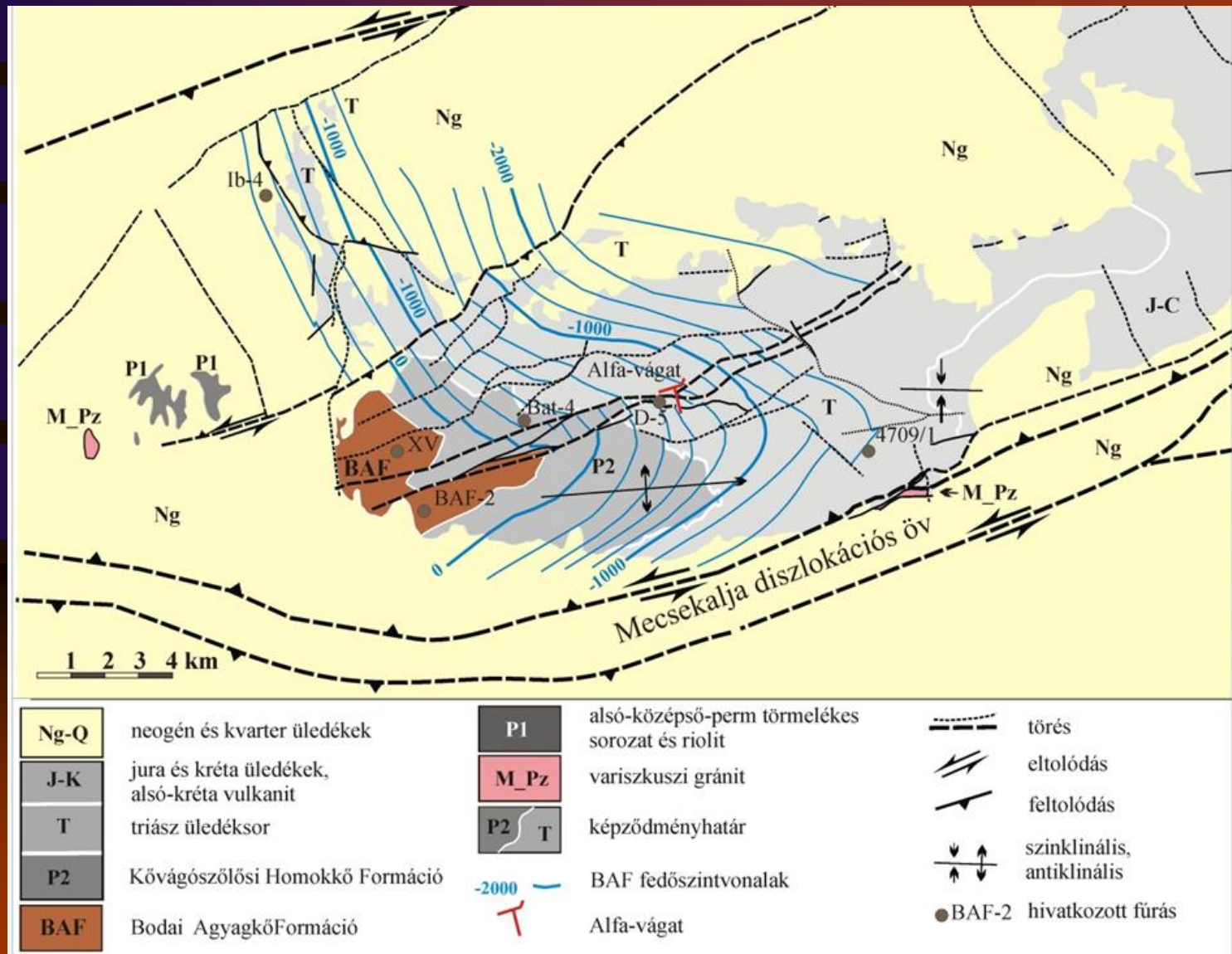
Az üregrendszer kiinduló 3D-s modellje a helyi terepfelszínnel

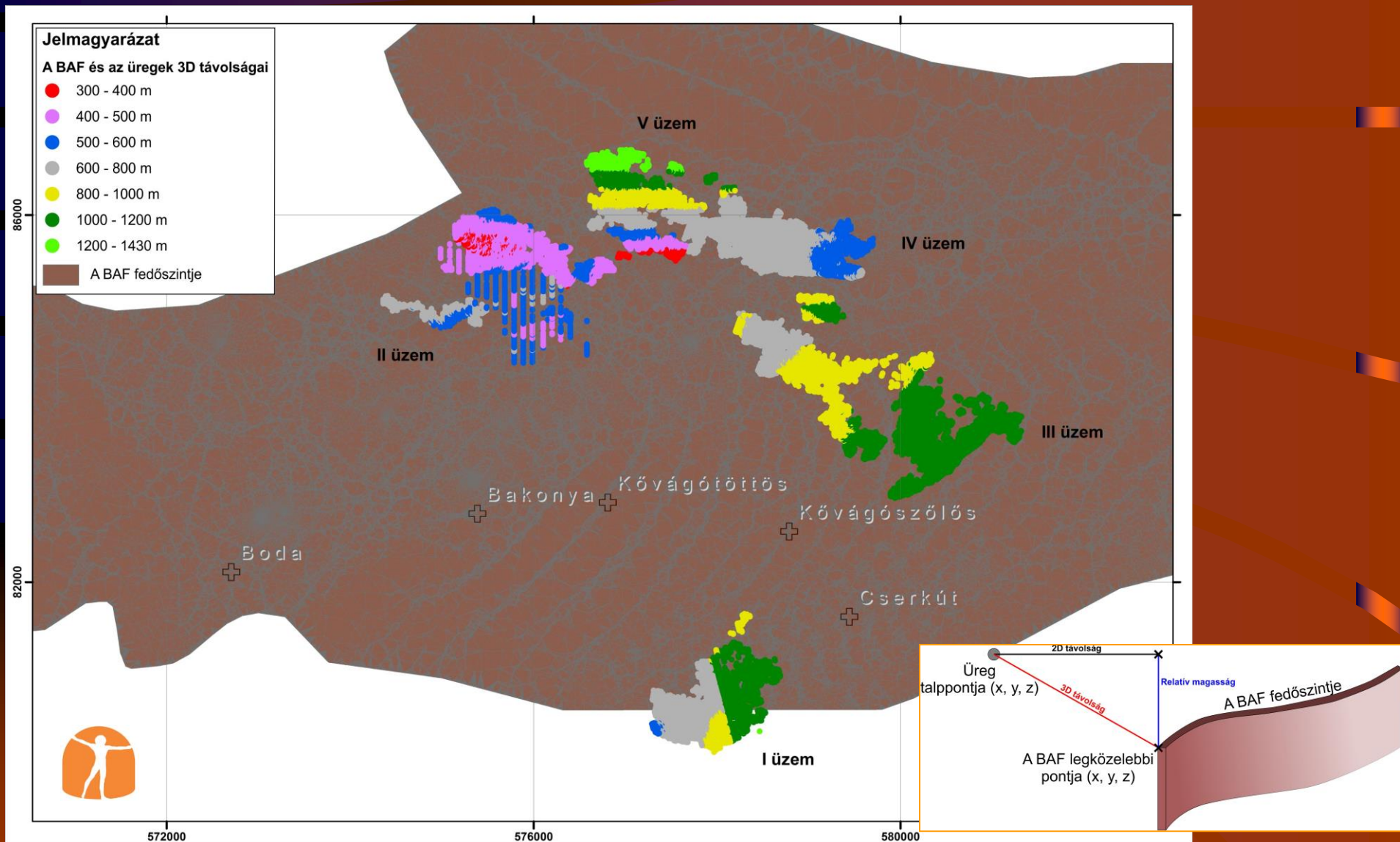
Az uránbányászati üregrendszer felszíntől mért távolság

Az uránbányászati üregrendszer vastagság-eloszlásának térképe

Az alkalmazott 3D-s BAF térmodell kiindulópontja: a BAF fedőszintvonalas térképe az ismert elterjedési területen belül (Konrád, Sebe & Budai, 2016 nyomán)

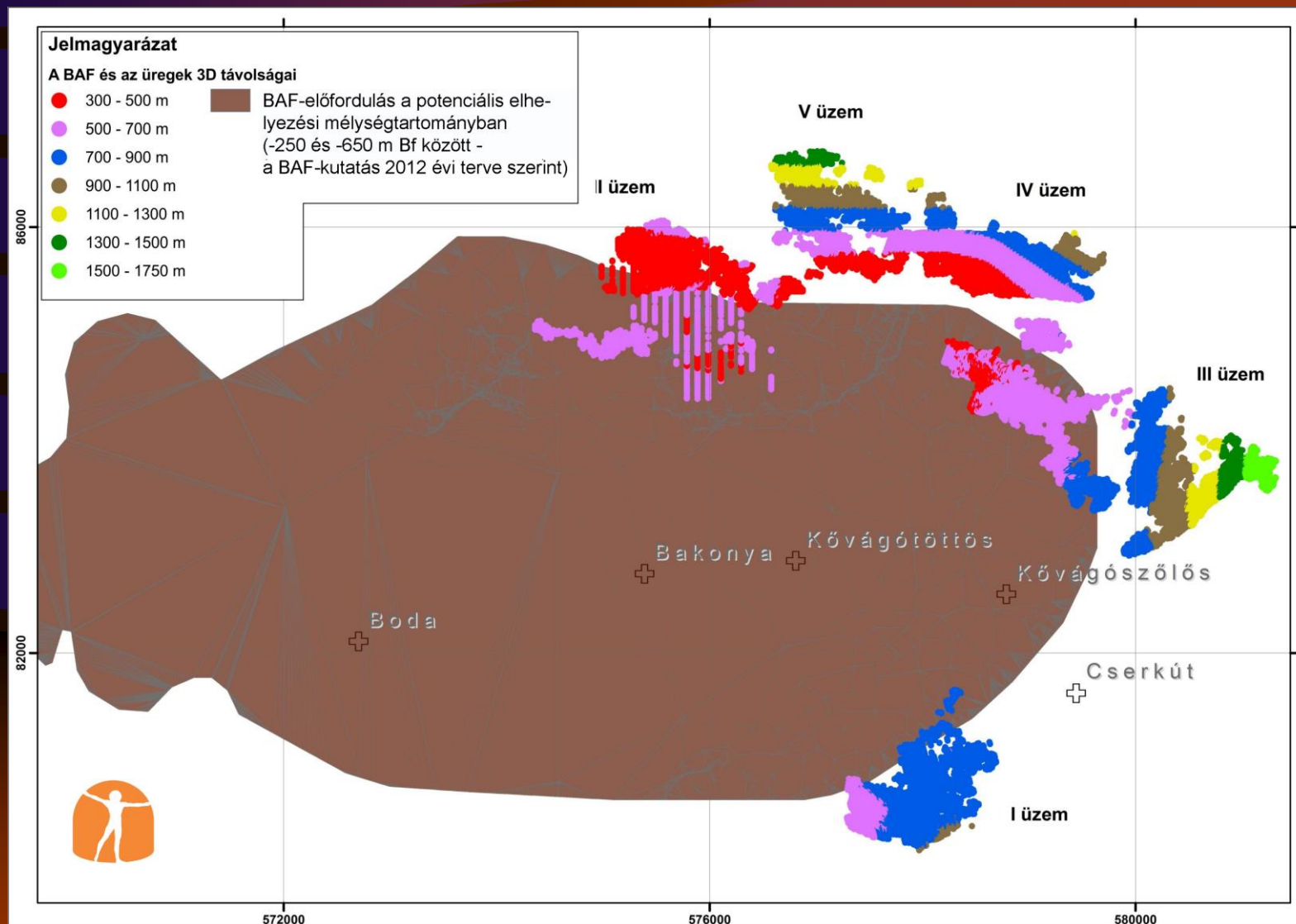

Az ArcGis környezetben a korrigált adatsorral elvégzett térinformatikai értékelések (2)

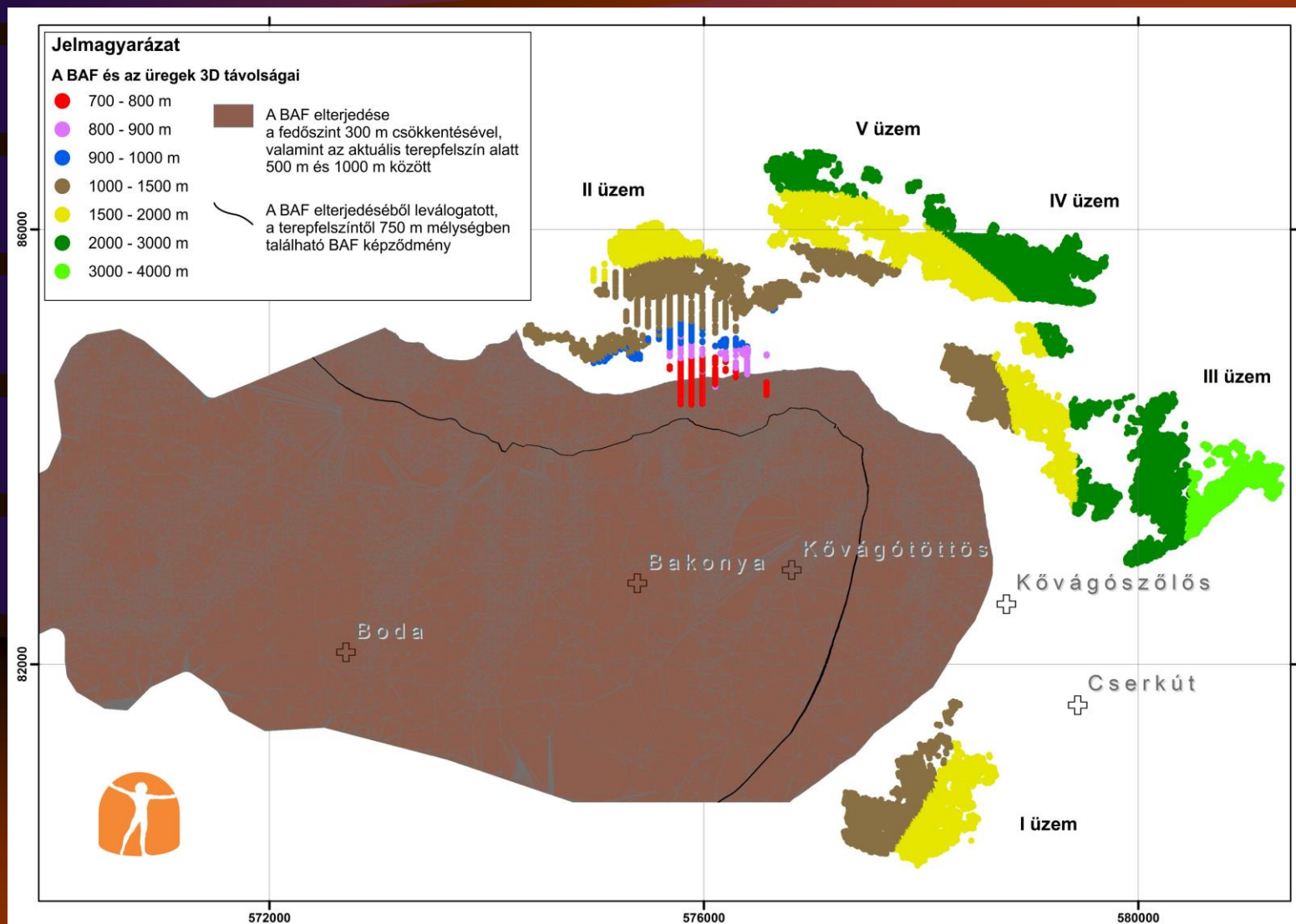
Az uránbányászati üreghrendszer és a BAF előfordulás fedőszintjének 3D-s távolságai

Az ArcGis környezetben a korrigált adatsorral elvégzett térinformatikai értékelések (3)

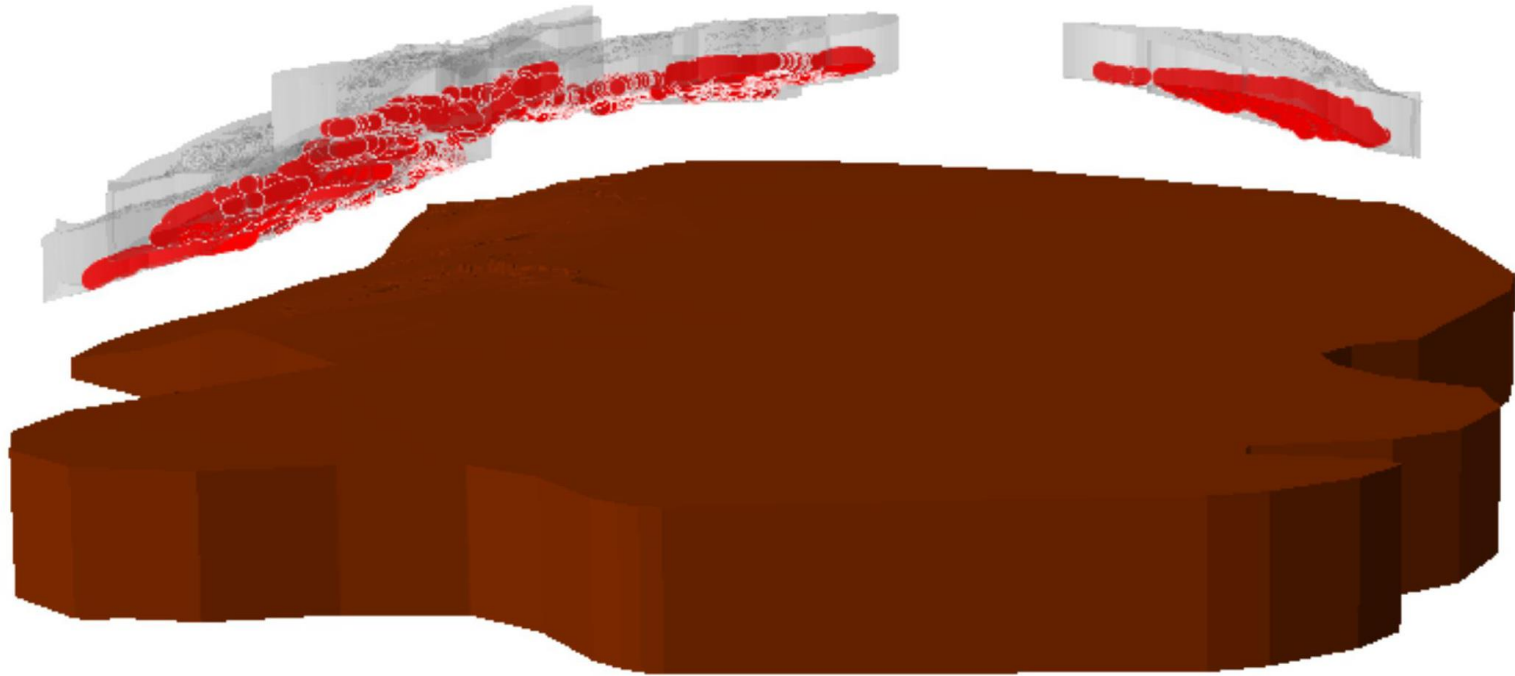
Az uránbányászati üreghrendszer és a BAF radioaktív hulladékok elhelyezésére optimális térrészének (a 2012. évi kutatási terv alapján) 3D-ben számolt távolságai

Az ArcGis környezetben a korrigált adatsorral elvégzett térinformatikai értékelések (4)

Az uránbányászati üregrendszer és a BAF radioaktív hulladékok elhelyezésére optimális térrészének (a 2005. évi műszaki koncepcióterv alapján) 3D-ben számolt távolságai

Az ArcGis környezetben a korrigált adatsorral elvégzett térinformatikai értékelések (5)

Jelmagyarázat:

- Uránércbányászati fejtési üregek
- A fejtési üregek mechanikai hatásterülete
- A BAF elterjedése -250 mBf és -650 mBf között

Az üregrendszer mechanikai hatásövezetének és a BAF radioaktív hulladékok elhelyezésére kijelölhető zónájának térbeli helyzete a felmért pont adatok alapján interpolált felszínekkel

VÉGSŐ KÖVETKEZTETÉSEK:

1. *Mindegyik modell-változat esetében 300 és 500 m közé estek azok a minimális 3D-s távolságok, amelyek a BAF és a mechanikai hatástávolságokkal megnövelt üregek között adódtak. A hatásövezetek a térben tehát **teljes mértékben elkülönülnek** a BAF-nak a végleges elhelyezés szempontjából egyáltalán figyelembe vehető előfordulásától!*
2. *A több szempontból is erősen konzervatív feltételezések és adatok alkalmazásával elvégzett vizsgálatok alapján nagy biztonsággal kijelenthető, hogy az uránércbányászati üregrendszer jelenléte, illetve annak hosszú távú mechanikai hatásai **nem lehetetlenítik el a BAF alkalmazhatóságát** a nagy aktivitású radioaktív hulladékok és a kiégett fűtőelemek végleges elhelyezésére, sőt nem jelentenek valós korlátot a telephely-kiválasztás folyamatában sem.*
3. *Tekintettel az adathiányos területek felszínközeli helyzetére és az antiklinális dőlésviszonyaira is, az elemzésből adathiány miatt kimaradt területek e megállapítást nem befolyásolják.*

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!
Jó szerencsét!

